

pagvildenti „sukūrimo ir evoliucijos“, „tikėjimo ir gamtamokslio“ klausimą.

Krikščioniškasis tikėjimas ir evoliucijos teorija

Nematau priežasties, kodėl turėtų būti sunku tikėjimą į vieną Kūrėją suderinti su evoliucijos teorija, bet su viena sąlyga: būtina laikytis mokslinės teorijos ribų. Citatomis, kurias pateikiau, ribos nedviprasmiškai peržengiamos. Jei gamtamokslis vadovaujasi savo metodu, tai jis negali konfliktuoti su tikėjimu. Bet galbūt tų ribų nelengva laikytis, kadangi esame ne tik mokslininkai, bet ir žmonės, turintys jausmus, žmonės, besigalynėjantys su tikėjimu, žmonės, ieškantys gyvenimo prasmės, ir galbūt todėl gamtamokslininkus visada neišvengiamai pasiveja pasaulėžiūriniai klausimai.

1985 m. Romoje vyko simpoziumas „Krikščioniškasis tikėjimas ir evoliucijos teorija“, kuriame galėjau dalyvauti ir aš. Pats ten perskaičiau pranešimą. Simpoziumui vadovavo kardinolas Ratzingeris, dabartinis popiežius Benediktas XVI, o jam baigiantis mums audienciją suteikė popiežius Jonas Paulius II. Per audienciją jis pasakė: „Teisingai suprantamas tikėjimas sukūrimu ir teisingai suprantama evoliucijos teorija vienas kitam netrukdo. Evoliucija suponuoja sukūrimą; kūrimas evoliucijos šviesoje iškyla kaip laike išsitiesęs vyksmas – kaip „*creatio continua*“, besitęsiantis kūrimas, – Dievui kaip „dangaus ir žemės Kūrėjui“ tampant regimam tikėjimo akims“. Bet sykiu popiežius Jonas Paulius II pridūrė: kad tikėjimas sukūrimu ir evoliucijos teorija būtų teisingai suprantami, reikia proto, filosofijos, mąstymo tarpininkavimo.

Todėl norėčiau dar kartą priminti tą, ką esu pasakęs keliuose interviu. Klausimas, kilęs šiuos debatuose, man pirmiausia yra ne tikėjimo ir žinojimo, bet proto klausimas. Visiškai protinga tarti esant prasmingumą („*design*“), net jei gamtamokslinis metodas reikalauja apribojimų, reikalauja šį klausimą pašalinti. Tačiau mano sveiko proto mokslinis metodas negali išstumti. O protas man sako, kad yra planas ir tvarka, prasmė ir tikslas, kad laikrodis atsitiktinai neatsirado, juolab gyvi augalo, gyvūno ar net žmogaus organizmai. Todėl svarbu stebėtis, nes stebėjimasis yra filosofijos pradžia.

Esu dėkingas gamtos mokslams už milžinišką darbą. Jie mūsų žinias neįtikėtinais išplėtė. Jie neriboja tikėjimo sukūrimu. Priešingai, jie stiprina mano tikėjimą į Kūrėją ir tai, kaip išmintingai, kaip nuostabiai jis viską sukūrė.

Antroji katechezė

(Vienos šv. Stepono katedra, 2005 m. lapkričio 13 d.)

„Pingvinų kelionė“, girdžiu, yra puikus filmas. Jo, de ja, dar nemačiau. Per kelias savaites jis pelnė pasaulinę pripažinimą. Čia patraukliai vaizduojamas šių „krypuojančių gyvūnų“ gyvenimas, elgesys perėjimo metu, prisitaikymas prie ekstremalių klimatinėjų sąlygų. Ir kartu vėl štai naujas ginčas dėl evoliucijos. Amerikiečių komentatoriai krikščionys susižavėję pingvinų dorybėmis ir mano, kad jų gebėjimas pakelti ekstremalias temperatūras, įveikti jūrą, pasipriešinti priešams ir kartu būti pavyzdingais, pasiaukojančiais, monogamiškais tėvais prieštarauja Darwino teorijai bei palaiko „*intelligent design*“. Taigi palaiko sukūrimą ir nepalaiko Darwino. Taip neseniai rašyta. Šio filmo autorius, prancūzas, tokio komentavimo energingai krato. Jis, pasak jo paties, „užaugęs maitindamasis Darwino pienu“ ir tenorėjęs „tiesiog sukurti filmą apie gyvūnus“.

Manau, jog tokia kontraversija mūsų dienoms būdinga. Atmosfera įkaitusi, sudirgusi, visiems pasirengus pratrūkti abipusiais priekaištais. Ginčai beveik ima priminti kultūrkampfą.

Štai Salmanas Rushdie laikraščiuose „New York Times“ ir „Die Zeit“ karštai polemizuoja, esą su religijomis neįmanoma pasiekti taikos, jokio kompromiso. Jis taip kalba: „Visame pasaulyje islamas skelbia, jog mokymas apie evoliuciją su islamu nesuderinamas“. „*Intelligent design*“ teorija jam yra „teorija, norinti kūrinių grožiui primesti pasenusį Kūrėjo vaizdinį“. Jo nuomone, tokios teorijos atžvilgiu „tam tikras grubumas atrodo net būtinas“.

Ar tikėjimas į vieną Kūrėją jau fanatizmas?

Daug polemikos, agresyvaus tono žmonių, „teigiančių, jog juos sukūrė Dievas“, atžvilgiu neseniai būta laikraštyje „Die Zeit“ (Urs Willmann. „Immer Ärger mit den Vewandten“: „Die Zeit“, 2005 m. rugsėjo 29 d.). Tai teigiantys žmonės apšaukiami fanatikais – tiesa, galbūt jie iš tikrųjų tokie yra arba elgiasi kaip fanatikai, tačiau dėl to taip beatodairiškai atmesti įsitikinimą, jog esi sukurtas Dievo, nepateisinama. Ką tik minėtas autorius laikraštyje „Die Zeit“ teigia, jog Darwino laikais „dauguma žmonių“ laikėsi „primityvių religinių mitų apie sukūrimą“, o šiandien viskas esą kitaip. Nesileisdami į jokią polemiką, galime pateikti priešpriešinį klausimą, ar žmonės, besižavintys nuostabia Josepho Haydno oratorija „Sukūrimas“, irgi yra tie, kurie laikosi „primityvių mitų“?

Manau, jog grubus tonas, agresyvi nata, diskusijoje sklindantys pirmiausia iš tų, kurie atmeta bet kokią Darwino kritiką, nėra geras ženklas. Ne geriau, pasakysime iš karto, yra ir religinis fanatizmas.

Bet ar visi tikintys, kad „Dievas juos sukūrė“, jau dėl to yra akli fanatikai? Ar mėgavimasis Haydno kūriniumi tėra tiesiog sielos susijaudinimas? Ar apskritai protingas žmogus gali tikėti į vieną Kūrėją bei laikyti save ir pasaulį sukurtais? Šiandien apie tai pakalbėsime. Pažadu visiškai nepolemiškai išsiklaudyti į tai, ką šia tema sako tikėjimas ir protas.

Atsiliepdamas į mano straipsnį „New York Times“ laikraštyje vienas mokslininkas man parašė, jog jis mielai norėtų tikėti, bet tiesiog negalįs tikėti „į vienatinį Dievą Kūrėją, seną vyrą su ilga, balta barzda“. Jam atsakiau, jog niekas to iš jo nė nesitiki. Priešingai: toks vaikiškas Kūrėjo išvaizdavimas neturi nieko bendra su tuo, kas Biblijoje sakoma apie Kūrėją ir ką Bažnyčios tikėjimas turi galvoje Tikėjimo išpažinimo žodžiais: „Tikiu į Dievą, Tėvą Visagalį, dangaus ir žemės Sutvėrėją“. Savo atsakomajame laiške jam taip pat parašiau, jog būtų pageidautina, kad jo gamtamokslinės ir religinės žinios bent šiek tiek susilygintų ir jo, kaip mokslininko, didelis išmanymas nebeprieštarautų labai vaikiškam religiniam išprusimui. Juk tikėjimui Kūrėjas tikrai nėra senas vyriškas su ilga, balta barzda. Pasiūliau jam tiesiog dar kartą paskaityti, kas apie tai rašoma, pavyzdžiui, Katalikų Bažnyčios katekizme.

Tikėjimas sukūrimu nėra „kreacionizmas“

Iš pat pradžių turiu įvardyti dar vieną nesusipratimą, nuolat aptinkamą besitęsiančioje diskusijoje. Turiu galvoje vadinamąjį „kreacionizmą“. Šiandienėje polemikoje tikėjimas sukūrimu su „kreacionizmu“ beveik automatiškai suplakamas į krūvą. Tačiau tikėti į Dievą Kūrėją nėra bandyti, kaip daroma kai kuriuose krikščioniškuosiuose sluoksniuose, šešias kūrimo dienas pažodžiui suvokti kaip šešias chronologines dienas bei visomis priemonėmis ir moksliskai įrodinėti, jog Žemė egzistuoja maždaug 6 tūkst. metų. Tokie bandymai suprasti šią Biblijos vietą pažodiškai, tarsi čia būtų pateikta ir chronologinių bei gamtamokslinių ištarų, – man yra tekę sutikti šio įsitikinimo atstovų, sąžiningai ir nuosirdžiai besistengiančių pagrįsti tai net moksliniais argumentais, – vadinami „fundamentalizmu“. Tiksliau sakant: amerikietiška fundamentele toks krikščioniškojo tikėjimo požiūris iš pradžių pats save vadino fundamentalizmu: remiantis įsitikinimu, kad kiekvienas Biblijos žodis tiesiogiai įkvėptas Dievo, pažodiškai trakuojamos ir šešios kūrimo dienos. Suprantama, kad, pavyzdžiui, Jungtinėse Valstijose daugelis energingai ir visomis poleminėmis priemonėmis, negana to, teismo procesais priešinas, kad to būtų mokoma mokyklose. Kita vertus, yra sluoksnių, norinčių, kad mokyklose būtų aptariamai ir „darwinizmo“ atžvilgiu kritiniai klausimai. Manau, jog tai protinga ir teisėta.

Katalikų pozicija šiuo klausimu aiški. Šventasis Tomas Akvinietais sako, jog „nevalia krikščioniškojo tikėjimo ginti argumentais, kurie jį daro juokingą, nes aiš-

kiai prieštarauja protui“. Teigti, jog pasaulis teturįs 6 tūkstančius metų, tiesiog absurdiška. Mėginimas įrodyti tai moksliskai, pasak šventojo Tomo, yra „*irrisio infidelium*“, „netikinčiųjų pajuokos“ provokavimas. Ne tik neteisinga, tiesiog pabrėžtinai vengtina tokiais argumentais išstatyti tikėjimą netikinčiųjų pašaipai. Tiek apie „kreacionizmą“ bei „fundamentalizmo“ temą. Manau, jog šis dalykas turėtų būti aiškus, ir prie to nebeturėtume grįžti.

Tikėti į vieną Kūrėją

Dabar imkimės pagrindinės temos: ką krikščioniškasis tikėjimas sako apie „Dievą Kūrėją“ ir kūrimą? Klasikinis katalikų mokymas, pateikiamas Katalikų Bažnyčios katekizme ir dabar to katekizmo „Santraukoje“, apima keturis pagrindinius elementus:

1) Mokymas apie sukūrimą teigia, kad būta absoliučios pradžios – „Pradžioje Dievas sukūrė dangų ir žemę“, – kad ši absoliuti pradžia yra laisvas, suverenus būties steigimas iš nieko. Apie tai šiandien daugiausia kalbėsime.

2) Krikščioniškasis mokymas apie sukūrimą taip pat tvirtina, kad kūriniai vienas nuo kito skiriasi, yra „visų rūšių“, taip sakoma Pradžios knygos pirmajame skyriuje, pirmuosiuose Biblijos puslapiuose apie šešių dienų kuriamąjį Dievo darbą. Ką reiškia tikėjimo mokymas apie kūrinį įvairovę kaip Dievo norėtą dalyką, kalbėsime kitoje katechezėje.

3) Trečias dalykas, apie kurį šiandien dar bus kalbama, krikščioniškajam tikėjimui sukūrimu esmingai svarbus. Tikime ne tik tuo, kad būta absoliučios pradžios, bet ir tuo, kad Dievas būtyje nuolatos išlaiko visa, ką sukūrė. Tai nepalaujamas kuriamasis darbas, kurį teologija vadina „*creatio continua*“, nepertraukiamu kūrimu.

4) Galiausiai – tai irgi bus atskiros katechezės tema – nuo kūrimo neatsiejamas kūrinijos vairavimas. Dievas nesuteikė pradinio impulso kūrinijai, palikdamas ją toliau savaime plėtotis, nuo mokymo apie kūrimą neatsiejamas ir dieviškasis kūrinijos vairavimas, kurį vadiname apvaizda. Dievas savo kūrinį veda į tikslą.

Iš esmės tai taip pat metinė katechezė programą. Tačiau mus domins ne tik tikėjimo mokymas; gvildendami kiekvieną temą mėginsime leisti į pokalbį su gamtos mokslais, kiek leis mano diletantiškas išsilavinimas šioje srityje. Didžiausią dėmesį, žinoma, skirsime tikėjimo sukūrimu ir evoliucijos teorijos santykio klausimams.

Pradžia

Taigi pradėkime šiandien nuo absoliučios pradžios. Šiandien visuotinai pripažįstama mokslinė teorija apie

Visatos pradžia, teorija apie pirmąjį sprogią, „*Big Bang*“. Jungtinių Valstijų astronomas Edvinas Hubble'is prieš 75 metus atrado, kad mūsų Visata neįsivaizduojamu greičiu, būtent šviesos greičiu, plečiasi. Šiandien netgi manoma, jog ji plečiasi dar greičiau.

Visata plečiasi, vadinasi, ji turėjo kada nors turėti pradžią; tai – „*Big Bang*“, nenusakomai didelės koncentracijos, tankio pradinis momentas. Visata ėmė plėstis, taip sakant, „kaip po sprogią“. Teoriją patvirtina stebėjimai, pirmiausia vadinamoji Visatos „foninė spinduliuotė“, aiškinama kaip „*Big Bang*“ aidas. Tačiau daug klausimų lieka mįšlingi; į juos teorija, kaip tokia, matyt, ir negali atsakyti, jie veikia yra klausimai tyrinėtųjų protui.

Pirmiausia visiškai paprastas klausimas: į kur Visata plečiasi? Į erdvę? Tačiau „už“ Visatos, anapus gigantiškų kosmoso matmenų, 14 milijardų šviesmečių, nėra jokios erdvės – juk taip visuotinai manoma. 14 milijardų šviesmečių, žinant, kad viena šviesos sekundė yra 300 tūkst. kilometrų! Naujausių tyrinėjimų duomenimis, Visata išsiplėtusi net iki 46 milijardų šviesmečių, tačiau tokių dydžių akivaizdoje tai nebevaizduoja jokio vaidmens, nes jie absoliučiai neįsivaizduojami. Vien mūsų galaktika, mūsų Paukščių Takas, yra 100 tūkst. šviesmečių skersmens. Kas tą gali įsivaizduoti? Anapus šio gigantiško kosmoso ribų erdvės nėra. Neseniai skaičiau „Mokslo spektre“ („Spektrum der Wissenschaft“, 2005 m. gegužė, p. 41), kad erdvė, kurioje gyvename, atsirado sulig pirmąjį sprogią ir nuo to laiko vis plečiasi“. Erdvės už Visatos nėra.

Didelė mįslė yra ir laiko klausimas. „Pirmąjį sprogią“ reiškia, kad Visata turėjo pradžią ir artėja prie pabaigos. Didelė pagunda paklausti: kas buvo iki pradžios? Atsakymas tegali būti toks: kaip erdvė egzistuoja tik todėl, kad egzistuoja Visatos plėtimasis, ir kaip erdvė yra ten, kur Visata plečiasi, lygiai taip yra ir su laiku. Laiko iki laiko nėra. Kaip ir erdvė, jis atsiranda su „*Big Bang*“. Laikas yra tik kosmose ir tik su juo.

Pastaraisiais dešimtmečiais gamtos mokslai mėgino vis labiau priartėti prie šių ištakų. Nobelio fizikos premijos laureatas Stevenas Weinbergas 1977 m. parašė pagarsėjusią knygą „Pirmosios trys minutės“, kurioje kalbama apie pirmąsias tris Visatos minutes. Įstabu patirti, ką šiandien tyrinėtojai sako apie lemiamus pirmuosius momentus po „Didžiojo sprogią“. Visa, kas išsirutuliojo vėliau, – galaktikos, žvaigždės, planetos, gyvybė Žemėje, – buvo nulemta pačiais pirmaisiais akimirksniais.

Mūsų žinomas fizikas prof. Valteris Thirringas savo prieš metus pasirodžiusioje knygoje „Kosminės impresijos. Dievo pėdsakai gamtos dėsnuose“ („Kosmische Impressionen. Gottes Spuren in den Naturgesetzen“, p. 48) sako: „Jei pirmąjį sprogią būtų buvęs per silpnas

ir visa būtų vėl sugriuavę, mūsų nebūtų. Jei jis būtų per audringas, visa būtų išretėję per greitai, ir mūsų vėl nebūtų“. Pasaulio atsiradimą jis lygina su raketos, turinčios išnešti į orbitą palydovą, startu. Jis sako: „Pasirinkus varomąją jėgą per mažą, raketa iškart nukris, pasirinkus per didelę – nuskries į kosmosą“. Tačiau, pasak jo, per pirmąjį sprogią pirmąsias akimirksnas sąlygų „taiklumas“ buvęs nepalyginamai didesnis, negu raketos, turinčios iškelti į orbitą palydovą, starto metu. To, kas įvyko per pirmosios sekundės dalelių daleles, preciziškumas taip „pranoksta žmogaus įsivaizdavimo gebėjimus“, kad prof. Thirringas sušunka: „Ir tai turi įvykti atsitiktinai – kokia absurdiška idėja!“ (ten pat, 49).

Ar dabar jau pasiekėme tašką, kur prasideda tikėjimas sukūrimu, ar galime jį, taip sakant, įvesdinti čia, kur mokslas pasiekė ribą? Ar už šio slenkščio jau prasideda Kūrėjas? Būkime atsargūs! Nesukubėkime su idėja, kad „Didįjį sprogią“ sukėlęs Dievas: čia, priartėję prie pačios pirmosios sekundės pirmųjų dalelių, taip sakant, atsiremiamė į sieną, už kurios surandame Dievą, pasiekiamė tašką, kai tik Kūrėjas gali paaiškinti, kaip tai įvyko. Ši idėja sklendo daugelyje mokslinių, taip pat teologinių diskusijų. Vienu ji energingai ginama, kitų ryžtingai atmetama. Ar yra Dievas pradžioje ta prasme, kad jis, „sušvilpdamas švilpuku“, pradėjo didįjį Visatos žaidimą?

Įsiskverbti į sukūrimo slėpinį: trys ištaros ir trys nesusipratimai

Dabar kviečiu jus žvilgtelti į tai, ko iš tiesų moko tikėjimas. Pamatysime, kad bažnytinis tikėjimas sukūrimu yra visiškai paprastas ir kartu labai gilus bei reiklus ir kad, norėdami įsiskverbti į sukūrimo slėpinį bei priartėti prie jo tiek tikėjimu, tiek protu, turime vis įveikti daug savo vaizdinių bei įsivaizdavimų.

Dar kartą pradėkime pirmuoju Biblijos sakiniu. „Pradžioje Dievas sukūrė dangų ir žemę“ (*Pr* 1, 1). Hebrajiškame tekste parašyta – „*berešit bara*“. Žodis „*bara*“ Biblijoje taikomas tik Dievui. Kuria tik Dievas. Hebrajiškas žodis vartojamas vien Dievo kuriamajai veiklai pažymėti. Katekizme (290) teigiama, jog šiais pirmaisiais Rašto žodžiais išsakomi trys dalykai:

1) Amžinasis Dievas į egzistenciją pašaukė visa, kas už jo egzistuoja. Viską – dangų ir žemę. Pirmuoju Biblijos sakiniu pasakoma, ne kad Dievas pradžioje „sušvilpė švilpuku“, suteikė postūmį, bet jis iš pagrindų visa, kas tik kaip nors yra, pašaukė į egzistenciją.

2) Jis vienintelis yra Kūrėjas. Hebrajų kalboje „*bara*“ veiksnyvis visada yra Dievas. Jis vienintelis gali pašaukti į egzistenciją.

3) Visa, kas egzistuoja – dangus ir žemė, priklauso nuo egzistenciją teikiančio Dievo.

Šių trijų ištarų atžvilgiu pašalintini trys nesusipratimai:

1) Pirmasis ir dažniausias nesusipratimas yra Dievo laikymas pirmąją priežastimi. Jis yra pirmoji visų priežasčių priežastis, bet jo nėra ilgos priežasčių grandinės pradžioje. Tarsi Dievas būtų biliardo žaidėjas, kuris pastumia vieną rutulį, tas – kitą, tas kitas – dar vieną, tarsi Dievas būtų pirma ilgos priežasčių grandinės priežastis.

Arba štai kitas nuo Apšvietos pamėgtas įvaizdis – laikroдинinko įvaizdis. Laikroдинinkas pagamina laikrodį, ir šis, kartą jau pagamintas, eina, kol jį vėl reikia prisukti. Kartais laikroдинinkui prireikia jį paremonuoti, tačiau laikrodis, kartą pagamintas, eina.

Mano jau cituotas Stevenas Weinbergas taip formuluoja paplitusią gamtamokslinio metodo prielaidą: „Mokslinė veikla galima tikrai laikantis prielaidos, jog dieviškojo įsikišimo nėra, bei stengiantis su šia prielaida išsiversti“ („Der Traum von der Einheit des Universums“, München 1993, 257; „Dreams of a Final Theory“, New York, 1993). Mokslinis metodas, Weinbergo ir daugelio kitų supratimu, reiškia sąmoningą „dieviškojo įsikišimo“ atsisakymą. Pažiūrėkime, ar laikydamiesi šio metodo galime išsiversti be laikroдинinko, biliardo žaidėjo ar „sušvilpimu“ žaidimą pradedančiojo įvaizdžio.

Dieviškojo įsikišimo atsisakymas gamtamoksliniame metode kartais vadinamas „metodiniu ateizmu“. Aš manau kitaip: su ateizmu tai nieko bendra neturi, tai – grynas gamtamokslinis metodas. Gamtamoksliniam metodui nevalia tarti kišantis kokį nors laikroдинinką. Gamtamokslis savo metodu ieško mechanizmų, sąryšių, sąlygų sąryšių, galinčių paaiškinti procesus bei vyksmus.

Mes tikime į Kūrėją, kuris nėra viena priežastis šalia kitų, kuris nėra toks, kad kištųsi, kai atsiduriama aklatvietėje arba atsiremiamą į sieną. Dievas nesikiša taip, kaip į vaikų gincą įsikiša motina, kuri, jei šie nesipeša, leidžia jiems ramiai žaisti. Tačiau, žinoma, stebuklingų Dievo įsikišimų būna. Prie to dar grįšime. Dievas savo kūrinijos atžvilgiu suverenus ir savo kūrybine galia gali suvereniai išgydyti, pavyzdžiui, piktybinį auglį – tai vadiname stebuklu. Tačiau dabar kalbame apie sukūrimą apskritai. Tai nėra pirmasis postūmis ilgoje priežasčių grandinėje, tai – suverenus būties apskritai steigimas. „Dievas tarė, ir taip įvyko“. Visa, kas yra, kilo iš šio pašaukimo, šio žodžio, šio Dievo kuriamojo akto. Jis sukūrė viską – dangų ir žemę, visa, kas egzistuoja, nėra nesukurta – visa, kas yra danguje ir žemėje, kas regima ir neregima, – juk taip pat tikime, kad yra neregimų kūrinijų, angelų. Visa yra sukurtoji tikrovė. Tai pirmutinė ir svarbiausia ištara dar iki pradedant tiksliau klausiti, kaip ją reikėtų suprasti.

Prieš žengiant toliau – tarpinis klausimas: ar tai yra gryna tikėjimo ištara, ar tą savo protu geba įžiūrėti

kiekvienas žmogus? Katekizme sakoma (286): „Iš tiesų jau žmogaus protas sugeba rasti atsakymą į ištakų klausimą. Dievo Kūrėjo egzistavimą galima tikrai pažinti iš jo kūrinijų žmogaus proto šviesa, net jei tą pažinimą dažnai užtemdo ar iškreipia klaida. Todėl tikėjimas sutvirtina ir apšviečia protą, kad šią tiesą teisingai suvoktų“.

Mūsų protas iš principo gali pažinti, kad daiktai sukurti, net jei visą tiesą apie sukūrimą apšviečia tik Apreiškimas. Ką gali pažinti protas? Jis gali pažinti, kad pasaulis ir visa pasaulio tikrovė nėra kilę iš savęs pačių. Visa priklauso nuo kito. Niekas nėra savęs padaręs. Dažnai aptarinėjama materijos savaiminės organizacijos klausimą dabar palieku nuošalyje. Tvirtinu tik tiek: materija nėra „iš savęs pačios“. Mes nepadarėme nei pasaulio, nei savęs pačių. Kiek leidžia mūsų nedidelės galimybės, visada galime tik keisti tai, kas jau egzistuoja – į gera, bet kartais, deja, ir į blogą. Bet visada suponuojame ką nors jau egzistuojant – visų pirma, kad egzistuoja šis pasaulis ir mes jame. Galime sielotis, kad esame priklausomi, galime jaustis įžeisti, tačiau tikėjimas sukūrimu man sako: pripažinti, kad esi priklausomas, nepažeminimas. Būti priklausomam nuo Kūrėjo nėra pažeminimas, priešingai, tai teikia mums nepaprastų galimybių. Pozityvi atvirksčioji šios priklausomybės pusė yra tai, kad Kūrėjas visa laiko, remia, apglėbia, kad jo glėbyje esame saugūs.

2. Taip prisiartiname prie antros ištaros apie Kūrėją ir jo kuriamąjį veikimą. Užbėgdamas į priekį, pasakysiu nuostabą keliantį ir galbūt provokuojantį dalyką: iš Dievo pusės kūrimas, kuriamasis aktas nėra „judėjimas“. Kodėl? Visas pasaulyje matomas kūrimas, veikimas, darymas yra to, kas jau yra, judėjimas ir kitimas. Štai dailidė, iš medžio gaminantis stalą, medį keičia, jį formuoja. Iš anksto duotai medžiagai jis suteikia naują pavidalą. Namų šeimininkė ar šeimininkas iš neapibrėžiamų elementų krūvos paruošia nuostabų valgių, išankstinę duotybę pertvarko naujaip. Tačiau tai yra ne ko nors visiškai naujas kūrimas, bet formavimas. Daiktai keičiami taip, kad taptų valgomi.

Ne kitaip elgiasi menininkas, technikas, netgi dvasiinių dalykų kūrėjai. Net mano geriausios idėjos nėra absoliučios naujybės. Jos visada suponuoja, kad kiti jau yra mąstę ir kad aš pats prieš tai esu mąstęs. Tai idėjos, atsirandančios iš keitimosi idėjomis, ir kai man kas nors nušvinta, tai visada tėra išankstinės duotybės, to, kas egzistuoja, formavimas. Galbūt kartais ir iš tiesų išnyra kas nors nauja. Šį klausimą gvildensime kitose katechezėse: kaip pasaulyje atsiranda nauja? Ypač kai kalbame apie naujų rūšių atsiradimą evoliucijoje.

Bet dabar esminis Dievo kuriamojo akto momentas: jame nėra judėjimo. Juo nekeičiamas kas nors, kas eg-

zistuoja. Juo neformuojama kokia nors išankstinė duotybė. Daugelio religijų mituose apie sukūrimą dievai kuria performuodami tai, kas jau egzistuoja. Jie yra demiurgai, suteikiantys pavidalą chaosui, išankstinei duotybei, pirmapradei materijai, pasaulio skulptoriai, tuo tarpu Kūrėjas tėra Dievas, kurį sutinkame Biblijoje. Su senaisiais mitais apie sukūrimą, tiksliau, pasaulio sukūrimą savo pagoniškoje aplinkoje, polemizavo ankstyvieji krikščioniškieji autoriai. Pavyzdžiui, šventasis Teofilis Antiochietis 180 m. rašė: „Jei Dievas būtų ištraukęs pasaulį iš jau egzistavusios medžiagos, tai kas čia būtų buvę nepaprasta? Štai duok žmoniškajam amatininkui medžiagos, ir jis iš jos padarys viską, ką nori. Tuo tarpu Dievo galia pasireiškia būtent per tai, kad jis, idant padarytų viską, ką nori, pradeda nuo nieko“. Dievas kuria „iš nieko“. Tai nereiškia, kad niekas yra kažkas, iš ko jis ką nors daro, tai reiškia, kad Dievo kuriamasis aktas yra suverenis steigimas. Galėtume pasakyti ir taip: „pašaukimas į egzistenciją“. Dievas tarė, ir taip įvyko! Štai kuo didingas ir nepakartojamas biblinis tikėjimas sukūrimu.

3. Dabar turiu paminėti trečią sunkumą: tikėjimo mokyje apie sukūrimą teigiama, jog Dievo kuriamasis aktas nėra laike, kur nors laiko linijoje. Žinau, jog tą sunku suvokti. Mums visa, ką pažįstame, yra laiko linijoje – vakar, šiandien, rytoj, katechezės pradžia, pabaiga. Dievo kuriamasis aktas nėra pirmas kartą padarytas bei atliktas aktas ilgoje laiko momentų sekoje. Dievas, taip sakant, savo darbą padarė ir dabar, sudėjęs rankas, gali ilsėtis. Ne! „Pradžioje Dievas sukūrė...“ Ši pradžia vis dar tebėra Dievo amžinybėje. Mums, kūriniams, tai pradžia laike. Atsiradau kartą, prieš 60 metų. Dievui tai nėra pradžia laike. Visata prasidėjo prieš 14 milijardų metų, tačiau Dievo kuriamasis aktas nėra laike, juo sukuriamas pats laikas. Dievas yra amžinas. Jo kūrimas nėra taškinis, vieną kartą čia, kitą kartą ten, jis pašaukia į egzistenciją ir egzistencijoje išlaiko. Kūrimas vyksta dabar, Dievo dabartyje.

Laiške žydams rašoma, jog Dievas savo galingu žodžiu palaiko visatą (plg. *Žyd* 1, 3). Todėl turime sakyti: jei Dievas bent vienam akimirksniui mus, kūrinių, paleistų, iškart nugrimztume ten, iš kur atėjome, į nieką, iš kurio esame pašaukti. Pripažinkime, jog tą nelengva suvokti. Turime mėginti peržengti savo laikinius bei erdvinius vaizdinius. Tada įžengsime į nuostabiai nuoseklų pasaulėvaizdį.

Dievas kuria, nes jis to nori

Baigdamas, kaip papildymą ar kaip foną, norėčiau paminėti du gana svarbius momentus:

1) Dievas kuria absoliučiai laisvai – niekas jo neverčia to daryti. Jis daro tai nespaudžiamas būtinybės, kaip

kad mes. Mums visada ko nors reikia, kad pavalgytume, pamiegotume, nes mums vis ko nors trūksta arba mes vis ką nors – ar ir save pačius – norime įgyvendinti. Dievui nereikia savęs įgyvendinti. Kūrinių nėra jo papildymas, nėra jo fragmentas, mes esame ne jo dalis, bet jo laisvai įsteigti, sukurti. Tai reiškia jo panorėti.

2) Tai turi milžiniškų padarinių mūsų pasaulėvokai bei savivokai. Kadangi Dievas kūrė vadovaudamasis suvereniais laisvės, jis suteikė savo kūriniams autentišką savarankiškumą.

Kūriniai turi patys save, jie tikrai turi savo egzistenciją, gebėjimą veikti, jiems dovanota autonomija iki pat žmogaus laisvės, apskritai didžiausio kūrinių Dievo sukurto stebuklo. Prieš pažvelgdami į padarinius, dar kartą atsiribojame nuo kitų trijų vienas kitam giminingų sprendimų:

„Emanacinis“ sprendimas reiškia: pasaulis yra Dievo „išsiliejimas“, taip sakant, mažesnės vertės „jo dalis“, „atlieka“, menkesnė Dievo forma. „Panteistinis“ sprendimas viską laiko esant Dieve ir Dievu. Dievas yra visame kame, tačiau taip, kad viskas yra Dievas, taip pat medis ir gyvūnas. Pasak „monistinio“ sprendimo, tėra viena substancija, viena esybė, ir tai yra Dievas. Visa kita arba išvis neegzistuoja, arba yra Dievas.

Visiems trims „sprendimams“, šiandien dažnai aptinkamiems ezoterinėje literatūroje, būdinga esminė klaida: Dievas padaromas nebe Dievu, o iš kūrinių, paverčiant juos tik „Dievo dalimi“, atimamas savarankiškumas. Šie trys sprendimai atrodo pamaldžiai ir todėl vis apgauna daug žmonių. Jie atrodo kūrinių išaukštinantys, pakeliantys jį iki dieviškojo rango. Tačiau iš tikrųjų yra priešingai.

Kūrinių nėra Dievo „išsiliejimas“

Sakiau: kadangi Dievas sukūrė pasaulį ir visus kūrinius būdamas suvereniai laisvas, niekieno neverčiamas bei nespaudžiamas, tai yra dovanotoji jiems būtis ir gebėjimą veikti, kūrinių yra autentiškai savarankiška. Jei kūriniai būtų Dievo esmės „išsiliejimas“, jie nebūtų savarankiški, neturėtų nuosavos būties, nuosavos tikrovės. Tikrai „patys savimi“ galime būti tik todėl, kad esame Dievo laisvai sukurti.

„Evoliucionizme“ – dar kartą primenu, jog skiriu mokslinę evoliucijos teoriją nuo pasaulėžiūrinio evoliucionizmo, – sunku tarti kūrinius turint savą būtį. Evoliucijos sraute viskas neryšku, atrodo, jog nieko tvaraus, besiremiančio į save, turinčio savą tikrovę nėra. Viskas tėra momentas laiko tėkmėje.

Kitaiip yra tikint: visuose kūriniuose įžiūrima jų sava būtis, savas pavidalas, savas veikimas, o žmoguje – laisvė. Plačiau apie tai kitą kartą.

Dabar svarbi, esminė išvada: kadangi Dievas kuria visiškai laisvai, jo kūriniai savarankiški. Jie yra tvarūs. Juk jie panorėti Dievo. Šventasis Tomas taip šitai išreiškia: Dievas dovanoja daiktams ne tik būti, bet ir savą veikimą. Aukščiausiu laipsniu tai įgyvendinta žmoguje: mes esame kūriniai, gavę ne tik egzistenciją, bet ir dvasią, valią, laisvę.

Nematau jokio kito mokymo, kuriame taip suprantamai ir įtikinamai visų kūrinių priklausomybė nuo Kūrėjo būtų sujungta su kūrinių savarankiškumu. Priežastis paprasta: kadangi Dievas kuria būdamas suvereniai laisvas, jis dovanoja savo kūriniais suverenią laisvę būti savimi. Kadangi kito motyvo kaip savo gerumą kurti neturi, jis leidžia savo kūriniais būti savo gerumo dalininkais: „Ir Dievas matė, kad buvo labai gera“.

Tikiuosi, jog man šiek tiek pavyko parodyti, kad krikščioniškasis tikėjimas į Kūrėją yra visiškai kitoks negu „deistinė“ idėja apie laikrodininką, kuris išjudina viską tiktai pradžioje, tarsi pastūmėdamas iš išorės. Būti sukurtam reiškia būti gavusiam būti ir egzistenciją. Tai reiškia būti laikomam to, kuris dovanoja visą būti, visą judėjimą, visą gyvenimą. Tai reiškia būti gavusiam viską iš jo gerumo bei būti jo apglėbtam ir laikomam.

Tikėjimas į Kūrėją iš kūrinio nieko neatima, kaip kad kažkieno būgštaujama. Su priklausomybe jis suteikia ir laisvę, kad ir kaip tas paradoksaliai atrodytų. Juk priklausomybė nuo Dievo nėra pažeminimas, savarankiškumo atėmimas. Dievas nėra despotiškas valdovas, jo kuriamoji veikla nėra tirno žaidimas. Būti gavusiam iš jo viską yra kūrinio orumas. Todėl tikėjimas į Kūrėją geriausiai laiduoja jo kūrinių orumo apsaugą. Jei visa tebutų atsitiktinumo ir būtinybės produktas, būtų sunku suprasti, kodėl kūriniais reikėtų priskirti orumą ir juos gerbti.

Nauji leidiniai

Francisco Fernandez-Carvajal. Kalbėti su Dievu. Mąstymai kiekvienai metų dienai. I tomas: adventas – Kalėdos. – Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2005. – 400 p.

Tai puiki parankinė knyga asmeninei maldai. Skaitytojas ras daug praktiškų patarimų, padedančių atrasti, kaip vykdyti Dievo valią bendraujant su aplinkiniais, ugdantis charakterį, kasdien dirbant ir gyvenant šeimos gyvenimą. Gausu įvairių epochų dvasinių autorių citatų, skatinančių kasdien apmąstyti pasirinktą krikščioniškojo gyvenimo aspektą.

Teologija nėra teologų privatus reikalas

(KAP) Pasak popiežiaus Benedikto XVI, teologiniai darbai bei tyrimai turi būti vykdomi „bendrystėje su Bažnyčios magisteriumu ir jam vadovaujant“. Gruodžio 1 d., kreipdamasis į Tarptautinės teologijos komisijos narius, popiežius pabrėžė, jog teologija nėra privatus teologų reikalas. Toks supratimas iškreiptų teologijos prigimtį. Teologinis darbas prasmingas tik tai bažnytinėje bendruomenėje ir bendrystėje su teisėtais Bažnyčios ganytojais.

Teologinis darbas reikalauja mokslinės kompetencijos, tačiau ne mažiau ir tikėjimo dvasios bei nusižeminimo. Tik malda bei meditacija, pasak popiežiaus, galima suvokti Dievo prasmę. Racionalumas, mokslis, mąstymas Bažnyčios dvasia vienas kito nešalina, priešingai, sudaro vieną visumą.

Būdamas Tikėjimo mokymo kongregacijos prefektu, kardinolas Josephas Ratzingeris daugiau nei dvidešimt metų vadovavo Tarptautinei teologijos komisijai.

Popiežius Jonas Paulius II yra pavyzdys vyskupams

(KAP) Popiežius Benediktas XVI savo pirmtaką Joną Paulių II pavadino atsakomybės pavyzdžiu Bažnyčiai. Gruodžio 3 d., kreipdamasis į Lenkijos vyskupų grupę, atvykusią vizito *ad limina*, popiežius akcentavo, kad aktualus išlieka ir Jono Pauliaus II raginimas imtis naujosios evangelizacijos. Sykiu jis priminė, kad Bažnyčia savęs netapatina su jokia politine partija ir jokia politine sistema. Popiežius išpėjo vengti politinio šališkumo bei pabrėžė politikos autonomiją.

Popiežiaus žodžiais, „politiniame gyvenime krikščioniškąsias vertybes turi drąsiai ir suprantamai liudyti“ katalikai pasauliečiai. Tas vertybes jiems privalu ginti ypač tada, kai joms kyla grėsmė. Pasauliečiai turėtų veikti tiek politinėje, tiek komunikacinėje viešojoje erdvėje.

Kreipdamasis į vyskupus, Benediktas XVI akino juos savo gyvensena rodyti pavyzdį visiems katalikams ir pirmiausia kunigams. Nuo to neatsiejamas neturto praktikavimas, taip pat malda, paprastumas ir atsakomybės suvokimas. Popiežius taip pat ragino vyskupus rūpintis savo dvasininkų išsilavinimu bei nuolatiniu ugdymu mokslinėje, pastoracinėje ir žmogiškojoje srityje.

Popiežius kritikavo religijos laisvės suvaržymus

(KAP) Popiežius Benediktas XVI kritikavo religijos laisvės suvaržymus daugelyje pasaulio dalių. Per Viešpaties angelo maldą gruodžio 4 d., aiškiai turėdamas galvoje kai kurias islamo šalis bei Azijos komunistines valstybes, jis minėjo, jog religijos laisvė kai kada „vadovaujantis religiniais ar ideologiniais sumetimais“ apskritai nesuteikiama. Kitur ji garantuota popieriuje,